

**A HORVÁT JOGPÁRT A FÜGGETLENSÉGI ESZME, A TRIALISTA GONDOLAT ÉS A
DÉLSZLÁV EGYSÉGTÖREKVÉSEK KÖZÖTT**

Sokcsevits Dénes²

U ovoj kratkoj studiji se pruža prikaz formiranja nacionalne ideje i misli o hrvatskoj nacionalnoj državi kod hrvatskih pravaških struja kao jedne od dviju najvažnijih nacionalnih ideologija u Hrvatskoj u doba Austro-Ugarske Monarhije. Autor prikazuje razvoj pravaškog pokreta u kontekstu složenih nacionalnih odnosa unutar Monarhije, s posebnim osvrtom na problematiku mađarsko-hrvatskih odnosa. Također se ukratko prikazuje i slika Mađara, ili odjek mađarsko-hrvatskih odnosa u radovima i govorima najvažnijih vođa Stranke prava, odnosno na stranicama pravaškog tiska.

This short essay follows the development of ideas and thoughts, formed in the croatian parties of right, of nationalism and nation state (one of the two main croatian national ideology – the southern slav unity and the national independency) in the era of Austro-Hungarian Monarchy. The author presents the development of the movement of parties of right in the context of the complicated national/ethnic composition of the Austro-Hungarian Monarchy, outlining the problems of the Hungarian-Croatian relationship. Also presents shortly the echoes of speeches and publications of main personalities of Croatian Party of Right, as well as the croatian echo of Croatian-Hungarian relationship and the image of Hungarians of the Croatian Party of Right's press.

A 19–20. századi horvát nemzeti integrációs folyamatokban kiemelkedő szerepet játszott az a politikai tömörülés, amely Horvát Jogpárt néven vonult be a történelembe. A horvát „nemzetté válás” a Baltikumtól az Adriáig terjedő térségben az összetettebb, bonyolultabb esetek közé tartozik a modern nemzeti integrációs folyamat tekintetében. A mai horvát nemzet elődei egységes államterület nélkül léptek be az újkorba; a jelenlegi Horvátország különböző vidékein a 16–18. században három, egymástól meglehetősen különböző nyelvjárás alapján formálódó nyelven keletkeztek szépirodalmi, tudományos és egyéb művek, s ugyanez a sokszínűség érvényesült az elemi iskolai oktatás terén is. Bár a 18. századi helyzet, amikor is a mai horvátország elődei három állam alattvalói voltak (Habsburg Birodalom, Velence, Oszmán Birodalom), a 19. század folyamán némiképpen a horvát nemzeti integráció szempontjából kedvezően módosult (előbb Dalmácia, majd Bosznia-Hercegovina is Habsburg uralom alá került), kormányzati-adminisztratív szempontból a horvátok lakta területek egészen 1918-ig különálló egységet képeztek. A tartományok (Horvát-Szlavónország, Dalmácia, Bosznia) közigazgatási egyesítésére nem volt tényleges lehetőség, mert sem a bécsi, sem a budapesti politikai vezetés nem támogatta az erre irányuló horvát törekvéseket, noha mind osztrák részről (Ferenc Ferdinánd és köre és a Frank-féle Jogpárt együttműködése a trialista tervek alapján), mind magyar

² PhD, egyetemi docens, PTE BTK, Kroatisztikai Szlavisztikai Tanszék

részről (gondolok a fumei rezolúciót követő horvát-magyar politikai együttműködésre, melynek során magyar részről ígéretek hangzottak el Horvát-Szlavónország és Dalmácia egyesítésére) a horvát elképzelések átmenetileg, vagy legalábbis látszólag támogatásra leltek.

A Jogpárt 1861-ben tulajdonképpen nem valódi politikai pártként, hanem ideológiai irányzatként jelent meg. Még több mint két évtizeden át inkább tömegeket vonzó nemzeti mozgalomként határozhatjuk meg, mintsem konkrét politikai programmal rendelkező politikai formációként. Ez részben még akkor is igaz volt, amikor a Jogpárt az 1870-es évek végétől kezdve jelölteket állított a parlamenti választásokon, sőt, az 1880-as évek első felében képviselői a horvát szabórnban az ellenzék fő erejét képezték.

A jogpárti mozgalom kialakulása – de az egész dualizmus kori horvát belpolitika – szempontjából meghatározó jellegű volt az 1861-ben összeülő horvát népképviselői országgyűlés (szábor).³ Ezen az országgyűlésen formálódtak ki ugyanis azok a politikai erők, pártok, amelyek az elkövetkező évtizedekben meghatározták a horvát politikai élet alakulását. Az 1861-es horvát szábor előtt fontos feladat állt: dönteni kellett Horvátország jövődjé közzogi állásáról (a kérdés eldöntésének szükségességét egyébiránt a zágrábi országgyűlést összehívó uralkodói leirat is a képviselők tudomására hozta). E közzogi döntés kényszere, illetve a Horvátország jövőbeni sorsára vonatkozó elképzelések alapvetően befolyásolták a kialakuló horvát pártstruktúrát és a magyarországi helyzethez hasonlóan közzogi alapon szerveződő pártformációk keletkeztek. Mindenek előtt újjáalakult az egykori illír mozgalomból még 1848 előtt kinőtt Horvát Nemzeti (Liberális) Párt. Köztisztviselőben álló vezetője a horvát kultúra és tudomány nagy mecénása, Josip Juraj Strossmayer gyakovári püspök lett. A Nemzeti Párt ideológiája tulajdonképpen már a sajtószabadság helyreállásakor elindított zágrábi lap, a Pozor 1860-as számaiban körvonalazódott. A párt fő ideológusa a modern horvát történettudomány megeremtője, Franjo Rački volt. Franjo Rački az illír hagyományok szellemében a föderalizált Habsburg Monarchia keretein belül megszervezendő (horvát vezetésű) délszláv állami egység gondolatát élesztette föl, s ugyancsak Ljudevit Gaj nyomán nem zárta ki az ennél tágabb keretekben (vagyis a Szerbiával, Bulgáriával együtt) megvalósítandó nagyobb államalakulat távoli jövőbeni megeremtésének lehetőségét. Rački és pártjának többsége azonban számolva a neoabszolutizmus miatt osztrákellenes és magyarbarát horvátországi közhangulattal, az 1861-es zágrábi száborban a Magyarországgal évszázadokon át fennállott közzogi kapcsolat újjáélesztése mellett foglalt állást – igaz, a közzogi kapcsolatot a teljes állami egyenjogúság alapján, egyfajta perszónálunióként képzelte el. Rački és elvbarátai ráadásul sohasem mondtak le teljesen a Habsburg Monarchia föderaliztikus átalakításának ausztrioszláv álmairól. Mindenesetre 1861-ben a Nemzeti Párt támogatásával fogadta el a horvát szábor az 1861/XLIII. törvénycikkelyt, mely Magyarországgal létesített volna perszónáluniót, s a horvát szábor nemzeti párti többsége 1861 őszén elutasította a horvátok részvételét a bécsi Birodalmi Tanácsban (válaszul az uralkodó a horvát száborot ugyanúgy feloszlatta, mint korábban a magyar országgyűlést). A bécsi orientációt az 1860-as években majd az Ivan Mažuranić vezette Önálló Nemzeti Párt fogja képviselni.

Az 1861-es horvát száborban újjáéledt az 1848 előtti magyarbarát politikai erő, a Magyarországgal való reáluniós követelése miatt unionistának nevezett párt is. Tagjai úgy ítélték meg, hogy Horvátország szebb jövőjének biztosítása, az alkotmányos jogok tisztelben tartása és a bécsi abszolutista kísérletek megghúsítása leginkább a

³ Az 1860-as évek, s általában a dualista korszak magyar–horvát viszonyára vonatkozóan lásd: Ress Imre: Kapcsolatok és keresztutak. Horvátok, szerbek, bosnyákok a nemzetállam vonzásában. L'Harmattan. Budapest, 2004. Az eseménytörténet kapcsán lásd: Soksevits D.–Szilágyi L.–Szilágyi K.: Déli szomszédaink története. Bereményi Kiadó, Budapest, 1994

Magyarországhoz fűződő régi közjogi kapcsolatok felújítása révén érhető el. Az unionisták – bár sok mindent átvettek a Nemzeti Párt horvát nemzeti-kulturális elképzeléseiből és vívmányaiból (pl.: Az egységes új horvát irodalmi nyelvet és annak Horvátországon belül egyedüli hivatalos nyelvként, illetve a magyar kormánnyal való érintkezésben a magyarral egyenrangú nyelvként való kezelését), mégis úgy vélték, hogy a birodalmi centralista-abszolutista elképzelések ellen Horvátország gyengesége miatt csakis a magyarokkal szorosabb közjogi kapcsolat jelenthet védelmet. Az unionisták emiatt elutasították a Nemzeti Párt 1861/XLII. törvénycikkét a Magyarországgal való laza perszonálunióról, s elhagyták a zágrábi szabort még jóval annak feloszlatása előtt. Az unionisták hozták végül tető alá az 1868-as magyar–horvát kiegyezést, amely a dualista rendszer keretei között – mintegy szubdualista megoldásként a magyar korona fennhatósága alatt adott autonóm jogállást Horvátországnak. Ezt a megoldást eleinte a Nemzeti Párt is élesen elutasította (a kiegyezés 1873-as revíziója után azonban kormányra kerülése érdekében elfogadta), míg a Jogpárt évtizedeken át szemben állt vele.

A 19. századi horvát közgondolkodás harmadik meghatározó (és bár jelentős módosulásokkal, de végül a huszadik század végén a horvát nemzetállami törekvések alapját képező) áramlatát a Jogpárt megalapítói, Ante Starčević és Eugen Kvaternik fémjelzik. Fiatal korukban ők maguk is az illír mozgalom szimpatizánsai voltak. Nézeteik – különösen az idős korára kifejezetten „nemzeti intézmény”-nek számító Starčević gondolatai – nagymértékben befolyásolták a horvát társadalom gondolkodást. Starčević és Kvaternik történeti-közjogi alapon dolgozta ki az önálló horvát állam megteremtésének programját, s az ehhez szükséges új nemzeti programot. Akárcsak az illírek, Starčević is Pavao Ritter Vitezović 1700-ban megjelentetett *Croatia rediviva* című művében vázolt elképzeléseig nyúlt vissza.⁴ Csak míg az illír mozgalom tagjai a megteremtendő egységes délszláv nemzetnek taktikai okokból (vagyis, hogy ne sértsék a szerbek és szlovénok érzékenységét) a semleges ókori illír népvévet adták, Starčević ragaszkodott a horvát népnév használatához, vagyis Vitezović eredeti szóhasználatához (bár a neoabszolutista rendszer korának csalódott horvát közvéleménye körében a horvát név amúgy is átvette a korábban erőltetett illír helyét, azért is, mert az illír mozgalom Bécshez kötötte Horvátország szekerének rúdját, de azért is, mert látták, hogy sem a szerbek, sem a szlovénok nem voltak hajlandók felvenni az illírek által ajánlott „semleges” ókori nevet). A barokk szerző ugyanis annak idején minden délszlávot nemes egyszerűséggel horvátnak nevezett, s Marsigli grófhhoz a horvát határokról írt felterjesztésében egyenesen Túloldali Horvátországról (ez Szerbia), Innenső Horvátországról (ez a tulajdonképpeni Horvátország és Bosznia), valamint Tengerparti és Folyókői Horvátországról (Dalmácia, Szlavónia) szólt. Starčević számára is a délszlávok között csak két nemzet létezett: horvátok és bolgárok. Kvaternik szerint a Drinán túl, Szerbiában van létjogosultsága a szerb név használatának, de a történelmi horvát tartományok területén ő is csak a horvát nemzetet ismeri el, a Hervat című lapban horvát ortodox egyház alapítását javasolta. Később azonban ő is elfogadta harcostársának nézeteit, s a szerbekről, mint „a horvátság legtisztább típusáról” írt, őket ugyanis még nem rontotta meg a német és latin hatás (Kvaternik egyébként nagyon bízott a határőrvidéki „ortodox horvátokban”, Mirjana Gross szerint 1871-es balvégzetű függetlenségpárti felkelését ezért robbantotta ki ortodoxok lakta területen⁵). Starčević először 1851-ben a *Narodne novine* című újságban egy vitacikkben fejtette ki nézeteit. Starčević cikke voltaképpen válasz volt a szerb nyelvreformátor, népdalgyűjtő és nemzeti ideológus Vuk Stefanović Karadžić 1849-ben Bécsben megjelent

⁴ Vitezović Ritter, Pavao: *Croatia rediviva* regnante Leopoldo Magno Caesare. Latin–horvát kétnyelvű kiadás, Zagreb, 1997

⁵ Lásd: Gross, Mirjana: *povijest pravaške ideologije*, Zagreb, 1973, 191. p.

írásművére (Kovčević za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri vjerozakona), mely a Szerb mindenki és mindenhol hangzatos alcímet viselte, s a szerző többek között azt fejtegeti benne, hogy minden što nyelvjárású délszláv, vallásától függetlenül (tehát ortodox és katolikus keresztények, valamint muzulmánok, azaz Bosznia, Szlavónia, Dalmácia minden lakója egyaránt) a szerb nemzethez tartozik.⁶ Az ötlet nem a szerb szerzőtől származik, ezt a nézetet vallotta a korszak ismert szláv filológusainak többsége, így a Bécsben élő szlovén Jernej Kopitar és a szlovák–cseh Šafáryk is. A nyelvi nemzeti modell híveinek szemében a közös történeti hagyomány, közös államhoz tartozás tudata, vagy éppenséggel a vallás kultúrahordozó és ezáltal különbségteremtő szerepe nem számított, vagy kisebb jelentőséget tulajdonítottak az említett tényezőknek a ténylegesnél. Ma már egyértelműen látszik, hogy elképzeléseiket a későbbi történelmi fejlődés nem igazolta: a délszláv népek nemzeti integrációs folyamatai, illetve nemzetállami törekvéseik során sokkal inkább meghatározónak bizonyult a történelmi-államjogi és kulturális örökség, mint a nyelvi rokonság, s elsősorban ez okozta a huszadik században mindkét, a nyelvi azonosság-rokonság alapján létrehozott egységes délszláv állam széthullását.

Ugyancsak az 1861-es zágrábi szábor közjogi vitái folyamán alakultak ki és jelentek meg a nyilvánosság előtt a leendő Jogpárt közjogi-nemzeti elképzeléseinek a korábbiakhoz képest határozottabb körvonalai. Eugen Kvaternik és Ante Starčević képviselők beszédeiben (valamint cikkeiben, politikai röpiratiban) felsejlett egy harmadik közjogi megoldás: a teljesen független, vagy a Habsburg államalakulat egészéhez csak laza szálakkal, valamilyen perszonálunió formájában kötődő, Ausztriával és Magyarországgal minden tekintetben egyenrangú Horvátország képe.⁷ Bár Kvaternik erre vonatkozó javaslatát, közjogi-alkotmányos tervezetét nem fogadta el a horvát szábor (csak Starčević támogatta), e két politikus nézetei mégis nagy hatással voltak a jelenlevőkre, s idővel – igaz, sok-sok év múltán – a horvát társadalom egyre szélesebb rétegei kezdtek rokonszenvezni az önálló Horvátország gondolatával (voltaképpen a különálló horvát nemzet, illetve nemzetállam eszméjének terjesztésében értek el a jogpártiak a dualista korszakban tényleges sikereket, mind Horvát-Szlavónország, mind Bosznia és Dalmácia területén). Noha Kvaterniknek tudomása volt arról, hogy az emigráns Kossuth elfogadta volna egy önálló horvát állam gondolatát, persze azzal a feltétellel, ha Ausztriával szemben Magyarország szövetségese lett volna, mégis első önkéntes száműzetése idején a horvát politikus bizalmatlan volt a magyarokkal szemben, s ellenezte a horvát–magyar barátkozást mindaddig, amíg magyar részről garanciát nem adnak a horvát nemzeti igények kielégítésére.⁸ Kvaternik 1859-ben francia nyelven (névtelenül) kiadott brosúrája (La Croatie) pedig nem kis mértékben az 1848-as horvát nemzeti célok és tevékenység védelmében, a magyar emigráció által a horvátokkal szemben hangoztatott vádak ellenében íródott. Kvaternik hazatérése után is ellenezte a magyar–horvát közeledést és feladatának érezte, hogy az 1860 táján – a neoabszolutista rezsim évei alatt kialakult – általános magyarbarát hangulatot a horvát közvéleményben megváltoztassa. Ez nem volt könnyű feladat, különösen miután kitudódott, hogy Kvaternik (amúgy dualizmus ellenes) politikai céljai érdekében kapcsolatba lépett a bécsi kormányzattal. Szívós munkával és Strossmayer püspök anyagi segítségével azonban 1861-ben két kiadványban is a művelt horvát közönség elé tárta elképzeléseit. Az egyik, 1861 januárjában megjelent mű horvát nyelven íródott, míg a másik, ugyanazon év

⁶ A nemzeti integráció, az ún. nagyserb és nagyhorvát gondolat kapcsán lásd: Sokcevićs Dénes: Az iszlám követői és az ortodox keresztények a 19. századi horvát közgondolkodásban. *Limes*, 2003.1. 153–162. p.

⁷ Starčević és Kvaternik nézeteiről lásd: Gross, Mirjana id. mű-, illetve. uő. Izvorno pravaštvo. Ideologija, agitacija, pokret. Zagreb, 2000

⁸ Lásd: Katus László: A magyar politikai vezetőréteg a délszláv kérdésről 1849 és 1867 között. In: Szerbek és magyarok a Duna mentén II. Budapest, 1987, 147–187

februárjában kinyomtatott könyvecske németül, hogy Horvátországon kívül is megismerhessék a horvát államiságról, illetve a magyar–horvát viszonyról vallott nézeteit. 1860 végén, s 1861 elején a magyar sajtóban olyan írások jelentek meg, illetve olyan megnyilatkozások hangzottak el a Dráva másik partján, amelyek megkérdőjelezték a horvát igények létjogosultságát, vagy sértették a horvát érdekeket. Ezekre válaszolt Kvaternik 1861 februárjában egy nagy összefoglaló, német nyelvű munkában. A *Das historisch-diplomatische Verhältniss des Königreichs Kroatien zu der ungarischen St. Stephans-Krone* című műben a közös magyar–horvát történelemről olyan képet festett, amely több vonásában még a magyar–horvát ellentétektől hangos illirizmus korában is ismeretlen volt.⁹ Kvaternik e műve leszámolás a magyar–horvát történelmi barátságának a neoabszolutizmus alatt feléledt eszméjével, s nem titkolt célja az említett pozitív kép lerombolása, mert az önálló, s Bécshez, Pesthez csak laza szálakkal kötődő Horvátországról szóló koncepciójába semmiféle magyarokkal kötendő unió nem fért bele. Kvaternik nem csupán tagadta a reálunió bármiféle formájának létezését az elmúlt hét és fél évszázadban, hanem az egész magyar–horvát együttélést úgy állította be, mint a horvát-ság szüntelen harcát a magyarok ellen belső önállósága és állami léte megvédése érdekében. E célból pl. a Zsigmond korabeli véres trónviszályokat egyértelműen magyarellenes horvát függetlenségi harcnak állította be, de szerinte még Mátyással szemben is önállóságukért küzdöttek a horvát urak. Bizonyítékait mindkét fő állítására az ötvenes években – főleg Kukuljević és Rački által – kiadott horvát történelmi forrásokra, pontosabban az azokat alátámasztani látszó kiragadott példákra alapozta, de magyar, vagy külföldiek által írt Magyarországról szóló történelmi munkákból is ki-kiemelt olyan részleteket, amelyekről úgy ítélte meg, hogy őt igazolják. Kvaternik műve természetesen nem tekinthető történelmi munkának, nem is az akart lenni, hanem Horvátországnak a magyar koronától való mindenkorai függetlenségét bizonyítani kívánó politikai értekezés, amely ennek megfelelően csak a perszonalunió létét ismerte el.¹⁰

Az 1861-es horvát száboron Kvaternik nézeteit és konkrét programját (vagyis kizárólag perszonalunió mind Ausztriával, mind Magyarországgal), mint már említettük, gyakorlatilag csak Starčević támogatta, bár többen, köztük az unionista Mirko Bogović is az elképzelést gyönyörűnek, de megvalósíthatatlannak mondták. Kvaterniken kívül Ante Starčevićnek, a Jogpárt későbbi vezetőjének beszédei érdemelnek figyelmet. Starčević Ausztria kérelmelhetetlen ellenfelének bizonyult (vele ellentétben, mint már említettük, Kvaternik a horvát ügy érdekében, még ha taktikai okokból is, de 1860-ban még az osztrák kormánnyal is kapcsolatba lépett). Starčević ugyanakkor a magyarokkal kapcsolatban pozitívabb hozzáállást mutatott, reménykedett a kiegyezés- és dualizmusellenes magyar politikai erők felülkerekedésében, s velük hajlandó lett volna szövetségre lépni az általa különösen gyűlölt Ausztriával és a Habsburgokkal szemben. Starčević az 1861-es száborban elmondott (Kvaternik közjogi javaslatát támogató) jelentős beszédében sajátos képet festett a közös magyar–horvát múlt 1527 és 1861 közötti szakaszáról. Előbb kifejtette, hogy Ausztria törvénytelen parancsával, amellyel a horvátokat és a magyarokat ki akarja békíteni, voltaképpen összevesztésüket készíti elő. (Starčević nem ismerte el a királyi utasítás törvényességét, miszerint a horvátoknak a magyarokkal rendezniük kell közjogi kapcsolataikat): „... minden igazságtalanságot, amit elszenvedtünk, vagy elszenvedtünk a magyarok részéről is, voltaképpen Ausztria követte el. Uraim, nem a magyarok csonkították meg országunkat (a Bécs által a törökökkel kötött békeszerződésekre, melyben Mohács előtt Horvátországhoz tartozó területekről mondtak le, illetve a Határörvi-

⁹ Kvaternik műveiről lásd : Eugen Kvaternik *Politički spisi*. Szerk. és a bevezető tanulmányt írta: Ljerka Kuntić, Zagreb, 1971.

¹⁰ Kvaternik és Starčević magyarokkal kapcsolatos nézeteiről lásd: Sokcsevits Dénes: *Magyar múlt horvát szemmel, Magyar a Magyarért Alapítvány, Kapu Könyvek, Budapest, 2004. 72–77. p.*

dék létrehozására, arra, hogy a bécsi udvar nem volt hajlandó Dalmáciát egyesíteni a magyar koronával, s ennek révén Horvátországgal sem 1797-ben, sem 1813 után stb. gondol Starčević - S.D.) nem a magyarok tették a horvát nemzetet barbárrá, idegenné, szolgává ...semmiféle bajt a magyarok az elmúlt háromszáznegyvennégy évben nem okoztak nekünk, nem teszik ezt most sem, hanem minden szerencsétlenségünk Ausztriától ered. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a magyarok valaha is barátaink voltak, hanem azt, hogy amíg a magyarok Ausztria uralma alatt vannak...semmi bajt nem okozhatnak nekünk, ha őket ebben a hitszegő Ausztria nem segíti.”¹¹ Starčević az elkövetkező években fő ellenfelének továbbra sem a magyarokat, hanem Ausztriát és az osztrákokkal együttműködő horvát politikusokat tekintette. Bár elutasította a dualizmust és az 1868-as magyar–horvát kiegyezést, fő politikai-ideológiai harcát nem a magyarbarát báni kormányzat, hanem a Strossmayer püspök vezette, délszláv egységet hirdető Nemzeti Párt ellen vívta (nem tudta megbocsátani nekik, hogy 1866-ban, miután a horvát küldöttség megszakította a magyarokkal folytatott kiegyezési tárgyalásokat, a Nemzeti Párt Ausztriával kívánta Horvátországot szoros közjogi kapcsolatba hozni). Ellenükben fogalmazta meg Starčević 1867–68-ban a későbbi Jogpárt alapvető ideológiai vonásait tartalmazó munkáit (Pisma Magjarolacah, Ime Serb – A magyarolácok levelei, A szerb név), majd e nézeteit 1879-ben összefoglalva megismételte Pasmina slavoserbska po Hervatskoj (A szlávszerb – valójában sclavus-servus – fajta Horvátországban) című tanulmányában.¹² Starčević, aki már az 1850-es évek elején vitába keveredett a nagyszerb ideológiát megalkotó Vuk Stefanović Karadžićyal, válaszul a szerb szerző minden što nyelvjárását szerbnek minősítő elképzeléseire – részben Vitezović téves nézeteiből kiindulva horvátnak tartott minden déli szlávot a bolgárok kivételével, részben pedig az egy ország-egy politikai nemzet elve alapján tagadta a horvátországi szerbek nemzeti különállóságát. Starčević főleg e nézetei miatt állandó vitában állt a délszláv egységeszme alapján álló, s emiatt a horvátországi szerbek létezését elismerő Strossmayer-féle Nemzeti Párttal. Starčević élesen elutasította a Nemzeti Párt 1860-as években folytatott politikáját, mely előbb Pest, majd Bécs, illetve Belgrád felé gravitált, s híveit szolgálalkúnak bélyegezte (ezt jelenti a Slavoserb kifejezés, melyet Starčević a rabszolga, szolga jelentésű latin sclavus és servus szavakból kombinált és éle főleg a horvát Nemzeti Párt támogatói ellen irányult, noha egybecsengése a szerb népnévvel sem véletlen). Bár a horvát függetlenség elvének híveként a Jogpárt is elutasította az 1868-as magyar–horvát kiegyezést, a magyarbarát unionista Levin Rauch bán mégis támogatta Starčevićet, mivel a pesti kormányzat a jogpártiakkal ellenséges viszonyban lévő, Bécs, illetve titkon Belgrád felé kacsingató Strossmayer vezette pártot tekintette fő ellenfelének. Starčević ideológus volt és nem gyakorlati politikus. Horvátország függetlenségének megteremtését nem belső küzdelemtől, hanem külső hatalmak segítségétől várta. Abban reménykedett, hogy Franciaország, majd ennek 1871-es háborús veresége és háttérbe szorulása után a cári Oroszország végzetes csapást mér Ausztriára, s ez automatikusan megnyitja az utat a horvát függetlenség felé (amikor Starčević az oroszok felé tekintgetett, engedett merev szerbellenességéből is, voltak is közeledési kísérletek, de nem bizonyultak tartós-nak)¹³. Starčević tehát távol tartotta magát a napi politikától, s a Jogpárt is inkább laza, ideológiai alapú tömörülés volt, mint valódi politikai párt. Starčević nem is vett részt 1871-ben az ideológiai harcostársra, Eugen Kvaternik által kirobbantott, mindössze há-

¹¹ Dnevnik Sabora Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držane u Zagrebu god. 1861., Zagreb, 1862, 280. p.

¹² Starčević műveinek többségét hívei 1894-ben három kötetben adták ki. Djela Dra Ante Starčevića I–III., Izdaje odbor Kluba Stranke prava, Zagreb, 1893–94, reprint, Varaždin, 1995. A magyarolác szót a szerző a magyarón – magyarbarát, magyarimádó – és a Tirolac, tiroli, azaz tkp. osztrák szavakból kombinálta.

¹³ Gross, Mirjana: Izvorno pravaštvo... Pravaši i Srbi c. Fejezet, 564–592. p.

rom nap alatt elbukó rakovici felkelésben (melynek során Kvaternik elesett, s amelynek valójában csak az ad jelképes jelentőséget, hogy ennek során a felkelők először mondták ki Horvátország függetlenségét). A hatóságok ezért rövid vizsgálati fogság után Starčevićet szabadon engedték, de a Jogpárt egészen 1879-ig nem tért magához. Ekkor azonban újjászerveződött és az időközben (a magyar-horvát kiegyezés 1873-as revíziója után) kormánypárttá vált Nemzeti Párt ellenzékéeként hamarosan jelentős befolyásra tett szert, elsősorban a városokban, de kiegyezés- és magyarellenes agitációja a falvakban is visszhangra talált. Starčević ugyan továbbra sem vett részt a napi politikai akciókban, de a szabor tagjaként nagy hatású beszédei, illetve újságcikkei, politikai röpiratai révén formálta a közvéleményt. Starčević hívei szervezték 1883-ban Zágrábban a Dávid Antal vezette Pénzügyi Igazgatóság falára elhelyezett – s a magyar–horvát viszonyban válságot kiváltó – magyar feliratú táblák elleni tüntetést, s bár a vidéken kitörő magyarellenes parasztmegmozdulások inkább spontán jellegűek voltak, azért a modernizáció, s az új adók, valamint a kíméletlen adóbehajtás ellen lázadó földművesek „ideológiai megoldozása” nem kis részben jogpárti aktivisták munkájának eredménye volt.¹⁴ A dualizmussal szembenes Jogpárt visszaszorítása, a kiegyezés rendszerének horvátországi elfogadtatása céljából Ferenc József bizalmi emberét, a horvát viszonyokat jól ismerő, s horvátul is folyékonyan beszélő gróf Khuen-Héderváry Károlyt nevezte ki bánná. Khuen-Héderváry húsz éven keresztül állt Horvát-Szlavonország élén. A Tisza Kálmán által Magyarországon is alkalmazott, s időnként annál is durvább módszerekkel meggyengítette, majd háttérbe szorította az ellenzékét (a Jogpártot és a Nemzeti Pártból kivált ellenzéki Független Nemzeti Pártot). Horvátország pacifikálása azonban csak átmenetileg sikerült, noha a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején horvát földön is megmutatkozott a Monarchia egészére jellemző gazdasági fellendülés, de ennek területi megoszlása igen egyenlőtlen volt (csak Zágráb, illetve Eszék környékén volt jelentős a fejlődés). Az általános elégedetlenség így Horvátországban 1903-ban, amikor Khuen-Héderváry a budapesti kormány élére került, újabb nagyszabású magyarellenes megmozdulásokhoz vezetett.

Khuen-Héderváry tevékenysége átmenetileg összebékítette a Jogpártot a Független Nemzeti Párttal, sőt az agg Starčević kezét fogott régi ellenfelével, Strossmayer gyakovári püspökkel. Hamarosan azonban a már korábban kirajzolódó belső ellentétek, eltérő politikai elképzelések szétrobbantották a Jogpártot (amihez az is hozzájárult, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia átmeneti megerősödése a 19. század nyolcvanas-kilencvenes éveiben új helyzetet teremtett). Starčević még halála előtt, 1895-ben a Josip Frank vezette Tiszta Jogpárt alapításában vett részt. Ez utóbbi, igaz már a Haza Atyja (így nevezték hívei Ante Starčevićet) halála után a trialista gondolat hívévé szegődött, s Frank Horvátország jövőjét a pártalapító által olyannyira gyűlölt Ausztria oldalán képzelte el. A Jogpárt másik irányzata, a Mile Starčević vezette frakció az alapítók által ugyancsak elutasított délszláv egység eszméje felé fordult, s hamarosan egyesült is a Független Nemzeti Párttal. A dalmáciai jogpárti politikusok (Frano Supilo, Ante Trumbić) pedig a huszadik század elején szorgalmazták a szerbekkel való együttműködést a Monarchia válságának délszláv államteremtő célokra való kihasználása érdekében. Ez utóbbiak elképzelései a trializmustól egészen a Belgráddal együtt megalakítandó nagy, egységes délszláv állam megteremtéséig terjedtek, s végül ezek az I. világháború idején emigrált dalmát jogpárti politikusok alapították meg az antant hatalmaknál a Monarchia felbontásáért, s a jugoszláv állam megvalósításáért lobbizó Jugoszláv Bizottságot.

¹⁴ Ld.: Pavličević, Dragutin: Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj, Zagreb, 1980, illetve Katus László: A Tisza-kormány horvát politikája és az 1883. évi horvátországi népmozgalmak. Különlenyomat, Budapest, 1960, eredetileg: Századok, 1958. 5–6. és 1959 2–4.

Az erőteljesen szerbellenes Tiszta Jogpárt 1918-ig kitartott a trialista elv mellett, noha eredményt nem ért el.¹⁵ Az új jugoszláv államban e párt előbb ugyan feloszlatta magát, de később szembeszállt a szerb hegemónista törekvésekkel, ám a megváltozott körülmények között a Stjepan Radić irányította Horvát Parasztpárt vált a horvát politika valódi versenytárs nélküli vezető erejévé. Amikor Karagyorgyevics Sándor király 1929-ben bevezette a diktatúrát a délszláv államban, a jogpárti Ante Pavelić emigrációba vonult és harcot hirdetett a független horvát állam megeremtéséért. Azonban az általa olasz segítséggel megalakított usztasa mozgalom hamarosan Mussolini fasiszta ideológiájának befolyása alá került, s az 1941-ben a szétvert Jugoszlávia romjain német és olasz bábáskodással létrehozott, alig négy évig fennállt Független Horvát Állam diktatórikus rendszere és népirtó gyakorlata nem vezethető le a francia forradalomban hívó, magát következetesen demokratának valló Kvaternik és Starčević politikai nézeteiből.

A titói Jugoszlávia megalakulása nyomán úgy tűnhetett, hogy a jogpártiak horvát függetlenségről vallott nézetei a múlt részévé váltak. Azonban a történelem váratlan fordulata – a szocialista világrendszer összeomlása és a második jugoszláv állam válsága – végül 1991-ben a távoli 1861-es évben Starčević és Kvaternik által politikai programként először megfogalmazott „független és önálló Horvátország” létrejöttéhez vezetett.

¹⁵ A jugoszláv történetírás mindvégig negatívan írt a Frank-féle Tiszta Jogpárt tevékenységéről, nemcsak annak szerbellenessége miatt, hanem leginkább azért, mert az a délszláv állam ideológusai és politikusai szemében gyűlöletes Habsburg Monarchia fenntartása mellett foglalt állást. Az újabb horvát történettudomány már reálisan közelíti meg ezt a problémát. Lásd: Matković, Stjepan: Čista stranka prava, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001